

ДІАГНОСТИКА СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ КУРСАНТІВ ВИПУСКНИХ КУРСІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Ефективність навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі визначається за багатьма критеріями. Але найголовніший серед них – відповідність результатів підготовки майбутніх фахівців вимогам професійної діяльності, яку вони мають здійснювати. За традицією цю відповідність визначають за показниками та рівнями компетентності, готовності, або професійної культури. Значно менше дослідників звертаються до визначення якості підготовки фахівців до професійної діяльності за критеріями їхнього особистісного розвитку. Саме цим критерієм відповідає соціально-професійна зрілість як показник якості підготовки фахівця до професійної діяльності.

У зв'язку з дослідженням соціально-професійної зрілості працівника правоохоронних органів підстав чи визначення рівня аналізу цього феномена уявляється особливо важливим. Зумовлюється це тим, що саме поняття "зрілість" може бути розглянуте в контексті різних відносин особистості та з урахуванням переваги в них біологічного або соціального, спадкового або набутого [1,2,3,5].

А.І. Введенський свого часу висловив думку про те, що різні цілі під час вивчення того самого об'єкта передбачають можливість його опису і класифікації різними способами за різними підставами [6]. У наш час ця думка набула своє наукове підтвердження й теоретико-методологічне обґрунтування. Сьогодні загальновизнаєно, що не існує єдиного можливого способу декомпозиції об'єкта на складові елементи, так само як і не існує єдиного правильного опису цього об'єкта. У кожному конкретному випадку вибір підстав, за якими проводиться аналіз і пояснення сутності пізнаваного об'єкта зумовлений, з одного боку, властивостями самого об'єкта, з іншого боку – особливостями бачення цих властивостей дослідником, що зумовлені цілями його роботи [7,8,9].

Стан педагогічного знання щодо ефективності підготовки фахівців у вищій школі до професійної діяльності сьогодні характеризується інтенсивним зростанням науково-теоретичних і прикладних розробок. Постійно розширюється коло проблем, що розглядаються в педагогічних дослідженнях, виникають нові підходи і напрями у вивченні педагогічної реальності, пов'язаної з навчально-виховним процесом вищого навчального закладу. Усе це неминує призводить до змін у понятійному апараті педагогіки, збагачення його новим змістом і новою проблематикою, удосконалення методів дослідження.

Визначаючи логіко-методологічні засади дослідження феномену соціально-професійної зрілості, ми виходили з того, що вони повинні задовольняти функціям наукового пізнання: онтологічній, логічній і власне методологічній. Іншими словами, досліджуючи соціально-професійну зрілість працівника органів внутрішніх справ, ми повинні розглядати його в рамках вирішення основного питання філософії, пред'явлення способів переходу від незнання до знання та у зв'язку з дією законів діалектики.

Послідовне задоволення зазначених вимог передбачало проведення аналізу предмета дослідження в аспекті категорій діалектики, що забезпечують конкретизацію законів діалектики в межах вирішуваних завдань.

Вибудовуючи логіку свого дослідження, ми виходили з того, що соціально-професійна зрілість працівника міліції як об'єкт спеціального вивчення може бути описана в контексті різних категорій діалектики.

Конкретний вибір завжди зумовлений наявним рівнем знань і уявлень про сутність досліджуваного явища.

Аналіз літературних джерел свідчить, що до теперішнього часу в теорії педагогіки ще не склалося досить повної і єдиної думки в розумінні того, що являє собою зрілість особистості як сутність, які її риси, що визначають належність до типу професійної зрілої особистості та характеризують її саме як соціально-професійну зрілість особистості, яка реалізує себе у правоохоронній діяльності. Нарешті, що породжує подібність і розбіжності у прояві соціально-професійної зрілості працівників міліції і чи є вони розходженнями якості, або являють собою кількісні розходження в межах прояву тієї самої якості.

Визначаючи логіко-методологічну схему пошуку відповідей на ці запитання ми виходили з того, що послідовність категорій діалектики відбиває послідовність розвитку складних матеріальних об'єктів, що мають здатність саморуху й саморозвитку. Отже, послідовність процесу пізнання передбачає збіг із послідовністю категоріальних структур і вихідним у ній виступає вивчення якості об'єкта. На цю властивість звертали увагу багато філософів, підкреслюючи, що вона має принципове значення й ігнорування визначення сутності речей через категорію якості призводить до відриву їх від об'єктивної реальності та породжує труднощі гносеологічного характеру [4].

Отже, обговорюючи питання про роль філософських категорій у логіко-методологічній схемі дослідження соціально-професійної зрілості, не можна не брати до уваги, що пізнання її без урахування визначеної пари категорій неминує призводить до певної обмеженості його результатів. Але будь-який рух до істини вимагає, у першу чергу, з'ясування якісної визначеності соціально-професійної зрілості, узятій в конкретних формах її прояву й реальних обставин існування.

Аналіз філософського змісту категорії якості показує, що вихідною посилкою для визначення сутності соціально-професійної зрілості працівника міліції крізь призму даної категорії слугить визнання того, що світ являє собою нескінченне розмаїття речей, явищ, подій. І це розмаїття констатується лише остільки, оскільки всі речі певним чином відрізняються одна від одної тобто мають своєрідність. Відзначаючи цю властивість речей (поряд із матеріальною єдністю, виявляти своє розходження), філософи визначають його як якість: це є здатність усього існуючого виділяти себе з навколишнього світу. Вона є універсальною і тому чисто логічною властивістю. "Якість, таким чином, є простим наслідком чи способом вираження факту існування, буття речей, явищ, процесів, подій. Існувати – це значить мати якість" [4, С. 31]. Дана теза передбачає:

- розгляд соціально-професійної зрілості працівника міліції як феномена, тотожного його буттю як особистості;

- доказ її визначеності, невіддільної від конкретного існування даної особистості в ролі працівника міліції.

Як якість соціально-професійна зрілість працівника міліції відокремлюється від інших видів зрілості особистості і є межею свого власного існування. Утрачаючи якість, річ, об'єкт чи явище стають чимось іншим, і в цьому розумінні соціально-професійна зрілість працівника міліції як якість особистості характеризує його у стані визначеності, цілісності, урівноваженості й незмінності.

У складних соціальних системах якість встановлюється через функцію даного об'єкта – системи щодо інших систем. Більше того, будь-який об'єкт чи система залишаються такими, тобто зберігають свою якість доти, доки зберігається незмінною їхня функція. У цьому розумінні поняття соціально-професійної зрілості як якості особистості працівника міліції набуває свого конкретного змісту лише при розгляді відношення її як об'єкта, як системи з іншими. Поза межами цього відношення визначення сутності соціально-професійної зрілості в обсязі категорії якості втрачає свій зміст і не несе ніякого пізнавального навантаження.

Наведені міркування дозволяють виділити у плані визначення сутності соціально-професійної зрілості працівника органів внутрішніх справ три основні завдання, а саме:

- довести визначеність даного феномена саме як якості особистості;

- довести, що ця якість особистості тотожна з буттям його як працівника міліції, невіддільна від його професійно-службових функцій у суспільстві;

- довести, що дана якість особистості є зовнішньою, соціально і професійно опосередкованою характеристикою її зрілості загалом.

Перераховані дослідницькі завдання визначають межі простору, в яких має бути розглянутий феномен соціально-професійної зрілості працівника міліції як такої.

Вихідним моментом у дослідженні якості об'єкта є з'ясування джерел його породження. Оскільки будь-яка якість визначеність є результатом розвитку, виявлення його детермінації по-суті являє собою опис процесу розвитку, що породжує дану визначеність. З філософського погляду феномен зрілості розглядається як певний фіксований момент прогресу, що вказує на рівень, або етап розвитку, якісні параметри й характеристики, що досягнуті процесом чи явищем у його вічному й безперервному русі. Категорія “зрілість” думкою фіксує момент статичності в тому, що розвивається і змінюється, відносна перерва руху і зміни. Суттєвою ознакою категорії зрілості є те, що вона характеризує момент вищого досягнення у прогресі певного явища.

Слід зазначити, що поняття “зрілість” стосовно людини спочатку використовувалося в таких науках, як антропология, фізіологія, геронтологія, медицина, вікова психологія та пов'язувалося зі спробою створити концепцію онтогенезу як соціального циклу індивідуального розвитку. Зрілість у цих концепціях декларується як одна з життєвих фаз у розвитку людини поряд із дитинством, юністю, старістю тощо.

Якщо в природничих науках акцент робиться на фізичній зрілості індивідів, що розуміється як досягнення оптимального фізіологічного стану й максимальної продуктивності, то у віковій психології зрілість тлумачиться як такий етап життєвого шляху людини, що характеризується стійкістю соціального стану, професійними досягненнями і сформованою системою ціннісних орієнтацій особистості.

На етапі константувального експерименту нами був розроблений опитувальник особистісної соціально-професійної зрілості, який дозволив визначити рівень особистісної соціально-професійної зрілості у курсантів випускного курсу після стажування на робочому місці.

Респонденти давали самооцінку десяти рис, які є показниками особистісного соціально-професійного зростання: відповідальність, децентрація, глибинність переживань, життєва філософія, толерантність, автономність, контактність, само сприйняття, креативність, синергічність.

Особистісна соціально-професійна зрілість характеризується процесом внутрішньо особистісної трансформації, джерелом якої є потреба особистості у самоактуалізації та відчуття ідентичності. Конструктивність

процесу забезпечується саме послідовністю особистості, а продуктивність – її оптимальним рівнем довіри до себе. Результатом трансформації, змістом особистісної соціально-професійної зрілості є відповідальна побудова людиною своєї власної концепції життя та праці, згідно з загально моральними принципами та особистою місією у службово-професійній діяльності. До рис пропріуму соціально-професійно зрілої особистості ми віднесли:

- синергічність, - характеризує здібність до цілісного сприйняття світу та людей, до розуміння взаємозв'язку суперечностей;

- автономність, - виявляється в наочності довіряти власним судженням та діяти відповідно до них, наявності власної, незалежної від оточення системи цінностей;

- контактність, - характеризує здібність до швидкого встановлення глибоких контактів з людьми;

- самоприйняття, на нашу думку, це – безоцінково позитивне ставлення до себе, незважаючи на існуючі недоліки;

- креативність, - це здатність до загостреного сприйняття дисгармонії, створення чогось нового, чого раніше не було, творча спрямованість;

- децентрація – це є здатність розглядати явища з різних аспектів, розуміння і прийняття того, що інші люди можуть сприймати щось по-іншому, уміння відтворити погляд іншого;

- толерантність – це є терпимість до різних думок, неупереджене ставлення до людей та подій;

- відповідальність – це визнання себе автором певного вчинку і прийняття на себе його наслідків;

- глибинність переживань це є досвід різноманітних переживань, відчуття гармонії зі світом, здатність до верхинних, особливо радісних, та “плато-переживань”, за яких набувається нове ставлення до світу;

- життєва філософія - це є усвідомлення людиною власної реальності в контексті довколишнього світу у пошуку сенсу життя. Повнота життєвої філософії розкривається у: розповіді про себе, де відображується формулювання індивідуальної “формули” самовдосконалення та визначення сенсу, якого надає людина своєму життю через прагнення до щастя або мудрості.

Змістовними характеристиками життєвої філософії є життєва позиція, життєві принципи та життєве кредо. Це дуже важливі показники для працівників органів внутрішніх справ.

Обробка матеріалів здійснювалася переводом сирих балів у стени за кожною рисою окремо. Стени кожного пропріуму зрілої особистості ми умовно віднесли до рівнів (високий 8-10 стень, достатній – 6-7 стень, середній-4-5 стень, низький - відповідно 2-3 стени). Аналіз профілю здійснювався за двома факторами: наявність рис та реалізованість рис. Наявними вважалися ті риси, які у профілі сягали значення 5-7 стень, такими що реалізуються, вважалися ті риси, які сягали значення 8-10 стень.

Визначаючи рівні (високий, достатній, середній, низький) особистісної соціально-професійної зрілості курсантів, ми до високого рівня такої особистісної риси, як відповідальність, віднесли 23 ос.(9,1%), до достатнього рівня – 75 ос.(29,6%), до середнього рівня - 112 ос.(44,3%), до низького рівня - 43 ос.(17,0%).

Децентрація як риса особистісної зрілості на високому рівні проявилась у 29 ос.(11,5%), на достатньому рівні – у 66 ос.(26,1%), на середньому рівні – у 127 ос.(50,2%), на низькому рівні – у 31 ос.(12,3%). На високому рівні така риса особистісної зрілості як *глибина переживань* проявилась у 84 ос.(33,2%), на достатньому рівні – у 130 ос.(51,4%), на середньому рівні – 40 ос.(15,8%) на низькому рівні ця риса не проявилась.

Така риса, як *життєва філософія*, на високому рівні не проявилась в жодного курсанта, але на достатньому рівні – у 40 ос.(15,8%), на середньому рівні – у

188 ос. (74,3%), на низькому рівні – у 26 ос. (10,3%).

Толерантність як риса особистісної зрілості на високому рівні проявилась – у 176 ос. (69,6%), на достатньому рівні – у 40 осіб, що складає 15,8%, на середньому рівні – у 37 ос. (14,6%), а на низькому рівні така риса, як толерантність, не проявилась.

Автономність як особистісна риса зрілості на високому рівні проявилась – у 40 курсантів (15,8%), на достатньому рівні – у 66 ос. (26,1%), на середньому рівні – у 142 ос. (56,1%), на середньому рівні – у 5 курсантів, що складало 2,0%.

Самоприйняття як риса особистісної зрілості на високому рівні проявилась – у 176 ос. (69,6%), на достатньому рівні – у 69 ос. (27,3%), на середньому рівні – у 8 ос. (3,2%) на низькому рівні ця риса не проявилась.

Креативність як риса особистісної зрілості на високому рівні проявилась – у 101 ос. (39,9%), на достатньому рівні – у 49 ос. (19,4%), на середньому рівні – у 46 ос. (18,2%) на низькому рівні не проявилось.

Синергетичність як риса особистісної зрілості, соціально-професійної зрілості на високому рівні проявилась – у 155 курсантів, що складає 61,3%, на достатньому рівні – у 49 ос. (19,4%), на середньому рівні – у 46 ос. (18,2%), на низькому рівні – у 3 ос. (1,2%) респондентів.

Узагальнюючи дані ми бачимо, що на високому рівні не проявилась така риса особистісної соціально-професійної зрілості, як життєва філософія, не проявилась на низькому рівні глибина переживань, толерантність, само прийняття, контактність.

Отже, рівень соціально-професійної зрілості на високому рівні, за вказаними показниками, є наявним у 98 (25,6%) респондентів, на достатньому рівні – у 73 (28,7%), на середньому рівні – у 81 (32,1%) й у 19 ос. (7,6%) респондентів на низькому рівні.

У результаті проведеного аналізу нами був зафіксований психолого-педагогічний зміст соціально-професійної зрілості, який вміщує у своїй єдності на критерійному рівні її прояву наступне:

ЛІТЕРАТУРА

1. Альбуханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 335 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания – Л.: Изд-во ЛГУ, 1969 – 339 с.
3. Анциферова Л. И. Личность и деятельности // Проблемы личности. Материалы симпозиума / Ред. кол. В. М. Банщиков и др. – М., 1970.
4. Ахлибинский Б. В., Храленко Н. И. Теория качества в науке и практике: Методологический анализ. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. – 200 с.
5. Быстрицкий Е. К. Научное познание и проблема понимания. – К., 1986. – 132 с.
6. Введенский А. И. Психология без метафизики. – Пг., 1917. – 536 с.
7. Ганзен В. А. Системные описания в психологии. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. – 175 с.

РЕЗЮМЕ

В статье автор констатирует состояние социально-профессиональной зрелости личности курсантов выпускных курсов высших учебных заведе-

1) професійне самовизначення та ідентифікацію, що відрізняються у зрілої особи інтересом до обраної професії й відповідальним відношенням до діяльності (після її освоєння);

2) соціально-етичне самовизначення й моральну саморегуляцію, які виявляються в моральній мотивації особи, етичних її оцінках, у дотриманні культурно-етичних норм і традицій (етичні звички, що відповідають культурним нормам);

3) відповідально-операційну й поведінково-вольову саморегуляцію, які виявляються через відповідальність, почуття обов'язку, високий рівень професіоналізму, здібності до творчості, самозобов'язання, інтегральний самоконтроль;

4) соціальну комунікацію, яка у зрілої особистості характеризується переконаннями, що склалися, ціннісними орієнтаціями, що визначають відповідальну соціально-професійну позицію при реалізації своїх ролевих домагань (відповідальне самоствердження);

5) екзистенціалістську персоналізацію людини, яка у зрілої особи вміщує зацікавлене ставлення до світу, до людей, до самого себе, свободу волі у виборі рішення (свідомий вибір цілей і дій, адекватна Я-концепція).

Професійний і особистісний розвиток можуть взаємно підпорядковувати і взаємно посилювати один одного.

Отже, у нашому дослідженні соціально-професійна зрілість курсанта – працівника органів внутрішніх справ визначається нами як стан особистості, що виникає як результат досягнення рівня розвиненості, в якому формуються соціальні та професійні якості, які у своїй сукупності найповніше виявляють соціально-професійну сутність самої особистості. Соціально-професійну зрілість особистості працівника органів внутрішніх справ ми розуміємо як новоутворення у структурі особистості, яка виявляє себе у спроможності робити усвідомлений і обґрунтований вибір щодо дій, визначених службово-професійним обов'язком.

8. Диалектика объективного и субъективного в историческом процессе и социальном познании / Под ред. В. Н. Боряз, А. Ф. Замалева, О.В. Маслиева. – Л.: Наука, 1986. – 213 с.

9. На пути к теории научного знания / Отв. ред. В. И. Корюкин. – М.: Наука, 1984. – 198 с.

10. Михеев В.И. Моделирование и методы измерения в педагогике. – М.: Высшая школа, 1987. – 206 с.

11. Обобщение независимых характеристик как метод социально-психологического изучения личности // Методы социально-психологических исследований. – М.: Изд-во МГУ, 1975. – С. 158-163.

12. Платонов К.К. Методы обобщения независимых характеристик. Психологический практикум. – М.: Высшая школа, 1980. – 165 с.

Подано до редакції 14.10.05

ний МВД України по окончании стажировки непосредственно на рабочем месте.

SUMMARY

The article demonstrates the state of social and professional maturity of cadets of Ukrainian high military schools in graduating years after probation.